

• פרק ח •

יציאת נזיר ל'ארץ העמים' בימינו

המשנה בנזיר (ז,ג) מונה את ארץ העמים בין הטומאות המטמאות את הנזיר בטומאת מת, אך אינן מחייבות אותו לגלח. לפיכך, נזיר שנטמא בגוש עפר של ארץ העמים אמנם אינו צריך לגלח את שערו, להביא קרבן ולסתור את ימי נזירותו, אך הוא טמא שבעה ימים והוא צריך הזאה של מי חטאת בשלישי ושביעי כדי להיטהר מטומאתו, וכך פסק הרמב"ם להלכה בהלכות נזירות (ז,ו-ז).¹⁸⁴ כמובן, היוצא מהלכה זו הוא שאסור לנזיר לצאת לארץ העמים, דהיינו לחוץ לארץ. וכן פוסק הרמב"ם בהלכות אבל (ג,ג):

"מת תופש ארבע אמות שלו לטומאה, וכל כהן שנכנס לתוך ארבע אמות מכין אותו מכת מרדות, וכן אם נכנסו לבית הפרס או יצא חוצה לארץ, או שנטמא בדם תבוסה, או בגולל ובדופק וכיוצא בהן, מכין אותו מכת מרדות, מפני שהן אבות של דבריהם כמו שביארנו בהלכות טומאת מת, אבל אם נכנס לבית הקברות – לוקה מן התורה".

וכן פסק השו"ע (יו"ד שסט,א), וכדלהלן.

בפרק זה נברר האם איסור היציאה לארץ העמים נוהג בימינו.

א. השתלשלות גזרת הטומאה על ארץ העמים

חכמים גזרו טומאה על ארץ העמים, וגזרה זו התפתחה בכמה שלבים במשך מאות שנים. וכך מתארת הגמרא בשבת (טו,א-ב) את השתלשלות הגזרה:

"יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית. והא רבנן דשמונים שנה גזור!... אתו אינהו (יוסי בן יועזר

184. הרמב"ם (שם) פוסק שמי שנטמא בגוש עפר של ארץ העמים, צריך הזאה שלישי ושביעי, ומזה מדויק שמי שנטמא באויר ארץ העמים אינו צריך הזאה שלישי ושביעי, וכן פסק בהלכות טומאת מת (יא,ב), ומקורו הוא בגמרא בנזיר נד,ב.

איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים) גזור אגושא לתלות ואאורא ולא כלום, ואתו רבנן דשמונים שנה גזור אידי ואידי לתלות, ואתו באושא גזור אגושא לשרוף ואאורא כדקאי קאי".

נמצא שבשלב הראשון של הגזרה, גזרו יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן טומאה רק על גוש עפר הבא מארץ העמים, ואף גזרה זו לא הייתה בתורת ודאי אלא בתורת ספק, ולכן תרומה או קדשים שנגעו בגוש עפר מארץ העמים, או נישאו או האהילו עליו – דינם הוא שתולים אותם, היינו שהם אינם נאכלים אך גם לא נשרפים.

בשלב שני של הגזרה, שמונים שנה קודם חורבן הבית, גזרו שגם אויר ארץ העמים יטמא מספק.

לבסוף, בשלב השלישי והאחרון, בזמן שהסנהדרין גלתה לאושא, גזרו שמה שנטמא בגוש עפר שבא מארץ העמים – נשרף, כלומר דינו כטמא בוודאי.¹⁸⁵ באשר לטומאת אויר ארץ העמים – השאירו את הדין הקודם, שאין הוא מטמא אלא בתורת ספק, ולכן תרומה או קדשים שהיו באויר ארץ העמים – תולין אותם, והם אינם נאכלים אך גם לא נשרפים.

יש לציין שאמנם הגמרא בשבת התייחסה במפורש לתרומה שנגעה בעפר או באויר ארץ העמים, אך להלכה לא רק תרומה או קדשים נטמאים בארץ העמים, אלא גם אדם. וכן מפורש במשנה באהל (יח,ו):

”המהלך בארץ העמים בהרים ובסלעים טמא, בים ובשונית טהור“.

כך מפורש גם בגמרא בעבודה זרה (יג,א) ובעירובין (מז,א). הגמרא דנה שם במקרים יוצאי הדופן שבהם מותר לכהן או לנזיר לצאת לארץ העמים (נעסוק בכך בהרחבה בהמשך המאמר), ומשמע מכך שללא סיבה מיוחדת – הדבר אסור.

185. אמנם יש ספק במציאות, האם היו עצמות מת בגוש זה או לא, אלא שחכמים קבעו שבכל אופן הגוש מטמא טומאה ודאית, וכפי שקבעו ביחס לבית הפרס, שלמרות הספק המציאותי – הוא מטמא טומאה גמורה מדרבנן.

ב. דין האוויר

בראשונים נאמרו שלושה טעמים לגזרת הטומאה על ארץ העמים:

א. משום שהגויים נוהגים לקבור את מתיהם בכל מקום, ויש חשש שמא בגוש העפר יש עצם מת המטמאת אפילו בגודל שעורה (רש"י שבת יד, ב ד"ה על ארץ העמים; פהמ"ש לרמב"ם אהלות ב, ג; רמב"ם טומאת מת ב, טז).

ב. משום מתי מבול שבחול (תוס' נזיר נד, ב ד"ה ארץ העמים).

ג. בגלל מתי רוב ישראל שנהרגו בחול (תוס' שם).

האחרונים התלבטו לגבי מי שנכנס לאוויר ארץ העמים באופן שהוא אינו מאהיל על מת, כגון שיש מחיצה בינו לבין הקרקע – האם הוא נטמא או לא, ולדעת רוב האחרונים הוא נטמא, וכן כתבו הלח"מ (נזירות ז, ג) והמשנה אחרונה (אהלות יח, ו).

ג. דעת הראשונים והשו"ע – איסור היציאה לחול"ל נוהג גם בימינו

האיסור המוטל על כהן או נזיר להיטמא בטומאת ארץ העמים מובא בשאלות דרב אחאי גאון (פרשת אמור), ברי"ף (הל' טומאה) וברא"ש (הל' טומאה).

וכן פוסק הרמב"ם בהלכות טומאת מת (יא, א):

"ארץ העכו"ם בתחילה גזרו על גושה בלבד כבית הפרס ולא היו מטמאים אלא המהלך בה או נוגע או נושא מעפרה, חזרו וגזרו על אוירה שיטמא ואף על פי שלא נגע ולא נשא, אלא כיון שהכניס ראשו ורובו לאוויר ארץ העכו"ם נטמא", וכן פסק בהלכות אבל (ג, ג), כאמור לעיל.

הלכה זו נפסקה בטור ובשו"ע. וזה לשון מרן רבי יוסף קארו (יו"ד שסט, א):

"הכהן מוזהר שלא ליטמא במת ולא לכל טומאות הפורשות ממנו, ולא לגולל ולא לדופק ולא לאבר מן החי... וכן שדה שנחרש בו קבר ואין ידוע מקומו, וכל ארץ העמים – אסור לכהן ליטמא בהן".

ד. מחלוקת אחרונים בדין הגזרה בימינו

בניגוד לכל הפוסקים הנ"ל, אחד מגדולי האחרונים – המהרש"ל – ערער על תוקפה של גזרה זו בימינו, וכתב שאיסור יציאת כהן, וממילא נזיר, לחו"ל – אינו נוהג בימינו. וזה לשונו (דבריו מובאים בפרישה על הטור שם סק"ג):

"בזמן שהיתה ארץ ישראל בטהרה היה אסור לכהן לילך מארץ ישראל לארץ העמים שהוא חוץ לארץ וקל להבין".

כלומר: לדעתו גזרת חכמים נגזרה דווקא כאשר היה הבדל בין ארץ ישראל לחו"ל, שארץ ישראל הייתה טהורה, ולא היו קוברים בה מתים אלא בבתי קברות מסודרים, ואילו בחו"ל היו קוברים מתים בכל מקום. אך כשהמציאות בארץ ישראל השתנתה לרעה, וקוברים גם בה מתים בכל מקום, כפי שסביר להניח שהיה בזמן הגלות – הגזרה בטלה.

כדעת המהרש"ל פסקו הפרישה (שם), הב"ח (שם), הש"ך (שם), החכמת אדם, ועוד.

וכן כתב בארץ חיים (סתהון) על יו"ד סימן שע"ב סעיף א, בסיכום טעם האחרונים המתירים, וזה לשונו: "מה שאין כן בזמן הזה בעוונותינו הרבים שגרמו דגם ארץ ישראל כארץ העמים נחשבת".

גם הט"ז (שם סק"ד) סובר שגזרת טומאת אה"ע איננה חלה היום, אך מטעם שונה: "וכל ארץ העמים כו' – זה קאי בזמן שהיה טהרות בא"י".

כלומר, הגזרה בטלה היום לא בגלל שארץ ישראל טמאה אלא בגלל שאין נוהגים בה טהרות, דהיינו שאין אוכלים בה תרומה, קדשים או חולין בטהרה. ואולי כוונתו היא שגזרו על ארץ העמים לא רק מפני האיסור להיטמא, אלא גם כדי שהכהנים יאכלו תרומה בטהרה, וכשזה לא שייך – הגזרה בטלה (לשונו של המהרש"ל אינה חד משמעית, וייתכן שזו גם כוונתו ולא כפי שהסברנו לעיל).

לעומת דברים אלו, השבות יעקב חולק בתוקף על היתר המהרש"ל, וזה לשונו (ח"ב סימן צח): "הלואי שיהא כל שמעתין ברירין כדבר זה דדין ארץ העמים נוהג בימינו אף בזמן הזה, דלא כדעת האחרונים שנמשכו בזה אחר דברי מהרש"ל".

ונראה שזו גם דעת הגר"א, שכן בהלכות חול המועד (או"ח תקלא, ד) כתב הגר"א בשם הירושלמי שאסור לכהן לצאת לחו"ל, ולא כתב שאיסור זה אינו נוהג כיום.

לאור דברים אלו, אחר שמדינת דגמרא אסור לכהן ונזיר לצאת לחו"ל, וכן דעת כל הראשונים וחלק מהאחרונים, נראה לענ"ד שיש לאסור יציאה לארץ העמים בזמן הזה, מלבד במקרים מיוחדים, וכדלהלן.

ה. אימתי מותר לצאת לחו"ל

הגמרא (עבודה זרה יג, א) אומרת שיש כמה מטרות שמותר לצאת עבורן לחוץ לארץ ולהיטמא בטומאת ארץ העמים. ביסוד ההיתר – העובדה שטומאת ארץ העמים היא טומאה קלה, מדרבנן. וזה לשון הגמרא (שם):

"...ואם היה כהן – מטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהן. וכשם שמטמא בחוצה לארץ כך מטמא בבית הקברות. בית הקברות סלקא דעתך? טומאה דאורייתא היא! אלא בבית הפרס דרבנן. ומטמא לישא אשה וללמוד תורה. אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שאין מוצא ללמוד, אבל מוצא ללמוד – לא יטמא. רבי יוסי אומר: אף בזמן שמוצא ללמוד נמי יטמא, לפי שאין מן הכל זוכה אדם ללמוד".

תוספות (שם ד"ה ללמוד תורה), מסייגים את ההיתר ליציאה לזמן מוגבל וקצוב, וממילא הם אוסרים לצאת כדי לגור בחו"ל בקביעות, וזה לשונם: "ללמוד תורה ולישא אשה – פירוש ודעתו לחזור לא"י, דאילו אין דעתו לחזור, אמר בכתובות פרק בתרא (דף קיא, א): אחיו של זה נשא עובדת כוכבים ומת – ברוך המקום שהרגו! וזה ירד אחריו לחוצה לארץ?!".

יש מהראשונים שראו בגמרא זו מקור לכך שאיסור יציאה מהארץ חל לא רק על כהן אלא גם על ישראל, וגם ישראל אינו רשאי לצאת אלא במקרים שהגמרא התירה. וזה לשון הרמב"ם בהלכות מלכים (ה, ט):

"אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן הגויים ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב, עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין".

נמצא שהיתר היציאה הוא רק כדי לקיים מצוות שאי אפשר לקיימן בארץ, או לסחורה, וההיתר הוא רק ליציאה זמנית, ולא לישיבה קבועה בחו"ל (וכדעת תוספות שהבאנו לעיל).

היתר זה נפסק להלכה בראשונים. וכן פסק השו"ע (יורה דעה שעב,א):

"אף על פי שהכהן אסור ליכנס לבית הפרס או לארץ העמים, אם היה צריך לילך שם לישא אשה או ללמוד תורה, ואין לו דרך אחרת – יכול לעבור דרך שם, אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר. וכן אבל העובר דרך שם, יכול לילך אחריו לנחמו. וכן מטמא בטומאה של דבריהם, לדון עם עובדי כוכבים ולערער עמהם, מפני שהוא כמציל מידם, וכן כל כיוצא בזה".

השו"ע איננו מזכיר בדין זה – יציאת כהן לארץ העמים – את ההיתר לצאת לסחורה (כפי שכתב הרמב"ם בדין איסור היציאה הכללי), אך נראה שגם הוא מסכים להיתר זה, אלא שהוא כולל זאת בהיתר היציאה לדון עם העובד כוכבים, שכן יציאה זו נעשית לצורך הצלת ממון, וממילא כך הדין בכל צורך ממוני, ובכלל זה מסחר.

ו. סיכום

גזרו חכמים שארץ העמים מטמאת בטומאת מת, ולפיכך מי שאסור לו להיטמא בטומאת מת, דהיינו כהן ונזיר – אסור לצאת לחו"ל. לדעת רוב הפוסקים גזרה זו נוהגת גם כיום, ואין ראוי להקל בדבר. למרבה הצער, הלכה זו רופפת בימינו, עד שיש בדורנו רבנים המתירים לצאת לחו"ל אפילו לסתם טיולים, מנימוקים שאינם ראויים, כגון: 'רק בחו"ל נופשים היטב ומשחררים את הנפש', וכדומה. חבל שיש שאינם רואים בארץ ישראל הקדושה והיפה מקום שאפשר 'להשתחרר' ולנפוש בו כהלכה.

כאמור, יציאה לחו"ל לטיול גרידא – אסורה, הן לכהן ונזיר, והן לישראל. אבל יציאה לצורך נישואין, פרנסה או אפילו כדי ללמוד תורה – מותרת, אך הנמנע מלעשות זאת תבוא עליו ברכה. במיוחד הדברים אמורים ביחס ללימוד תורה, שכן שארץ ישראל מלאה בישיבות ובתלמידי חכמים, ומה לכהן או נזיר בבית הקברות?